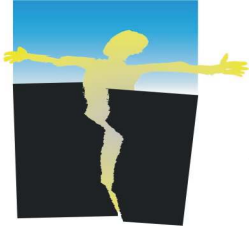

HELSINKI Bulletin

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Rige od Fere 20, 11000 Beograd, Srbija
tel./fax +381 11 30 32 408; e-mail office@helsinki.org.rs;
www.helsinki.org.rs

Br. 34 • Jul 2009.

SREBRENICA – TRAJNA OPOMENA

Ove godine svet je sa mnogo više obzira obeležio godišnjicu genocida u Srebrenici. To je u skladu i sa porukama koje su poslednjih meseci upućene regionu, posebno Srbiji. Američki ambasador u BiH, Čarls Ingliš, rekao je da je „svet propustio da zaštiti nevine u Srebrenici. Masakr je mrlja na našoj kolektivnoj savesti“¹. Posle 20 godina oklevanja, EU i, pre svega, SAD su najzad shvatile da bez stabilne BiH nema stabilnog Balkana. Angažman

nove administracije SAD na Balkanu je samo u nekoliko meseci dao vidljive rezultate koji se očituju u novoj dinamici u Bosni i Hercegovini. Rezolucija Evropskog parlamenta (EP) izglasana 15. januara 2009, kojom je 11. jul proglašen Danom sećanja na genocid u Srebrenici je primenjena u svim zapadnim prestonicama: od američkog Kongresa u Vašingtonu, preko Londona, do Berlina. U Beogradu su nevladine organizacije (njih 100) zahtevale od predsednika Borisa Tadića da izvrši pritisak da srbijanski parlament uradi to isto.²

Na dan ukopa još 500 kovčega ubijenih, građani Bratunca (srpsko mesto nedaleko od Srebrenice) pljuvali su na kamione koji su u Potočare prevozili posmrtno ostatke pronadjenih Bošnjaka i propratili sve to nedoličnim ponašanjem.

² NVO su svakog 11. u mesecu od januara čitale pismo Borisu Tadiću ispred Predsedništvoim sa istim zahtevom. Svake godine 11. jula grupa NVO iz Srbije odlazi u Srebrenicu.

¹ Reuters, 11. juli 2009.

Marginalizacija i vulgarizacija zločina

Obeležavanje srebreničke tragedije je i ove godine u Srbiji marginalizovano. Navodni terorizam na jugu Srbije prekrpio je sve događaje vezane za Srebrenicu. Osim dnevnih listova Borbe i Danasa, selektivno i RTV B92, E-novina, vojvodjanskih medija i nekoliko sajtova NVO, gotovo da nije bilo značajnijeg osvrta na genocid u Srebrenici.

Žene u crnom zajedno sa drugim NVO su tradicionalno obeležile ovaj datum, ali je policija morala da ih čuva zbog prisustva brojnih radikalnih grupa koje su uzvikivale: „Nedamo Mladića - daćemo vam Tadića!“ , „Srpska Srbija - pravoslavna država,“ „Od Topole, od Topole, pa do Ravne gore“ i „Sprem'te se sprem'te, četnici“, sa „Bacajte bombe četnici!“ . „Lažete, veštice“ „Idite u Kravice!“ , „Idite u Bratunac“ „Kurve u crnom“, „Neka znaju pičke dosovske/Đenerala ako uhapsu/Svi će Srbi puške uzeti/Sve ćemo vas redom pobiti“, „Idi, idi, ko te jebe/Može Srpska i bez tebe/Federaciju“, te „Srbija, Rusija - pravoslavna unija“.

Mainstream mediji su uglavnom sa cinizmom podsećali na to da je zločin u Srebrenici iskonstruisan da bi se porazili Srbi. Nedeljni magazin Pečat povodom rezolucije EP piše da je „najveći broj mogućih žrtava srebreničkog masakra mogao bi biti oko 3.400“, te da „Parlament zapravo nikoga i ništa stvarno ne predstavlja, osim što figurira kao kvazidemokratski ukras sve autoritarnije briselske birokratske vlasti“. Kao ključni argument se navodi da „BiH nije u EU i ona nema predstavnika u Evropskom parlamentu koji bi mogao uzeti učešća u debati koja se nje tiče, a još manje govoriti jednim glasom u ime sva tri konstitutivna naroda“³.

Odnos Srbije prema Srebrenici najuverljivije demonstrira delovanje gotovo celokupne srpske elite koja sistematski relativizuje odgovornost za genocid. Proporcionalno dokazima koji se konstantno obelodanjuju, kako u Tribunalu, tako i u regionu, pa i u samoj Srbiji, na delu je, kada je reč o srpskoj eliti, zavera ćutanja koja je široko prihvaćena. Čak ni hapšenje Ratka Mladića ne bi bitno promenilo stav srbijanskog društva prema nedavnoj prošlosti.

³ Pečat, 2. jul 2009.

Nespремnost elite da intelektualno i u praksi bude javni nosilac kulture sećanja, koja podrazumeva kritičku refleksiju nedavne prošlosti sprečava konstituisanje moderne srpske nacije, a time se, istovremeno, blokira i normalizacija odnosa u regionu.

Bez obzira na činjenicu što je Srbija različitim pritiscima bila prinudjena na saradnju, antihaška kampanja je konstanta koju prati vešta racionalizacija i relativizacija svega što dolazi iz Medjunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (Haški tribunal). U tome brojnim medijskim nastupima učestvuje onaj deo elite koji je kreirao projekat Velike Srbije ili ga je podržavao. Akademik Dobrica Ćosić, na primer, je i dalje „zadužen“ da u ključnim trenucima definiše kontekst za „razumevanje“ koji se posle dopunjuje na raznim nivoima. Osim o Ćosićevom značaju, to svedoči i o tome da postoji moćna neformalna organizacija koja kontroliše „štetu“ kada je reč ne samo o interpretaciji, već i o očuvanju ratnog plena. Nju čine ključni ljudi iz kulture, sa univerziteta, novinari i dr.

Bez obzira na to što, osim haškog i drugi specijalni sudovi sankcionišu masovne zločine, to nije dovoljno za moralnu obnovu društva. Presude su samo deo kompleksnog procesa koji obuhvata i druge nepravne aktivnosti. Prvenstveno je neophodno da države, čiji su režimi vodili zločinačku politiku to priznaju i preuzmu odgovornost za to. Upravo taj deo preuzimanja odgovornosti nedostaje Srbiji, iako je od ratova i zločina prošlo više od decenije.

„Odbrambena“ strategija

Nakon smene režima Slobodana Miloševića srpska elita je razradila strategiju koja je još uvek na delu. Neposredno nakon 5. oktobra 2000. godine formirana je, naime, tzv. Koštuničina Komisija za istinu i pomirenje. Njena polazna premisa bila je da se suočavanje u širi istorijski kontekst iz koga proizilazi da su Srbi tokom XX veka uglavnom bili žrtve drugih, pa su balkanski ratovi u poslednjoj deceniji prošlog veka bili posledica tih zbivanja.

U pokušaju da se što više relativizuje odgovornost za ratove devedesetih godina prošlog stoleća, srpska elita sve češće poteže za argumentacijom koja Srbe predstavlja kao narod koji još nije „prevladao ni traume iz Prvog svetskog rata, kao ni genocide iz Drugog svetskog rata“. Srpski nacionalisti, braneci sopstvenu ulogu u nedavnim ratovima, smatraju da se „bez fokusiranja na to iskustvo i strepnje koje je porodilo ne mogu razumeti strašne međjunacionalne borbe 1991-1995 u Hrvatskoj i BiH.“⁴

Jedna od glavnih teza koju plasiraju kroz medije jeste pogubnost stvaranja obe Jugoslavije za srpski narod. Govori se o istorijskom promašaju, gubljenju istorijskog vremena i gubitku šanse da se stvori Velika Srbija, što je Pašiću navodno, nudjeno Londonskim paktom.⁵ Teza o

⁴ *Politika*, 6. februar 2009.

⁵ Ovu tezu je u procesu Miloševiću pred Haškim tribunalom lansirala Smilja Avramov kao svedok odbrane. Naime, iznose se činjenice da je Srbiji tada nudjen deo Jadranskog mora do Splita, cela Bosna i neki delove Slavonije. Reč je o ponudi koju su saveznici nudili Italiji kako bi je

stvaranju Velike Srbije i srpskom hegemonizmu pripisuje se „borbenoj propagandi hrvatskog nacionalizma“ koji se osetio „ugroženim“ od srpske prevlasti na zajedničkom ili susednom geografskom i političkom prostoru“.

Strategija Beograda da stalno podriva rad Haškog tribunala različitim nagodbama (Goran Svilanović - Karla del Ponte), poput one o zatamljivanju transkripata Vrhovnog saveta odbrane (VSO) iz devedesetih, čime je sprečena njihova upotreba pred Međunarodnim sudom pravde, nije rezultirala ishodom zbog koga je pravljena. Naime, nakon 15-godišnjeg rada Tribunala zaokružena je slika o odgovornosti Srbije.

Prerana smrt Slobodana Miloševića, Milana Babića i niz drugih važnih aktera, a posebno smrt Slobodana Miloševića, percipirana je u srbijanskoj javnosti kao dokaz da je Haški tribunal promašio cilj. U Srbiji se, na primer malo zna o međupresudi Haškog tribunala od 16. juna 2004. godine. Tom presudom Raspravno sudsko veće je Miloševiću potvrdilo genocidnu nameru i postojanje genocidnog plana da se delimično unište Bošnjaci kao nacionalna grupa i zaključilo „da postoji dovoljno dokaza da

privukli na svoju stranu. Kako do toga nije došlo taj sporazum nikada nije bio validan. Međutim, danas se u raspravama o raspadu Jugoslavije taj podatak često koristi.

je u Brčkom, Prijedoru, Sanskom Mostu, Srebrenici, Bijeljini, Ključu i Bosanskom Novom izvršen genocid“ (paragrafi 246, 288, 289 i 323), i da je Milošević „bio učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu, koji je uključivao i rukovodstvo bosanskih Srba, čiji je cilj i namera bila da se delimično unište bosanski Muslimani kao grupa (paragrafi 289 i 323).⁶

Srpska elita nije napustila nacionalni program, već je, u ime očuvanja ratnog plena nastavljen „rat“ drugim sredstvima (diplomatskim putem i sa demokratskom legitimacijom). To se pre svega odnosi na očuvanje Republike Srpske (RS), na čijoj se integraciji u ekonomski i kulturni prostor Srbije strateški radi od potpisivanja Dejtonskog sporazuma. Taj odnos prema RS se prelama i preko interpretacije rata u Bosni, jer se rat tretira kao „oslobodilački“. D. Čosić kaže da je „ogromnim žrtvama stvorena Republika Srpska“, odnosno „prva

⁶ Miloševiću dokazan genocid u Bosni, Međupresuda Haškog tribunala od 16. juna 2004, Sarajevo 2007.

srpska država preko Drine.... Njen najznačajniji tvorac je Radovan Karadžić «(...)On nije ratni zločinac: on je politički vođa naroda Republike Srpske».⁷ Zato je hapšenje Radovana Karadžića primljeno sa zebljom, ali je istovremeno dodatno radikalizovalo ponašanje Milorada Dodika kako bi se što pre realizovao plan o izdvajanju Republike Srpske iz BiH.

D. Čosić, a i mnogi drugi, izjavljuju da "svaku politiku koja nacionalni spas vidi samo u Evropskoj uniji smatra iluzijom i sirotinjskom utopijom"⁸. Naime, članstvo u EU značilo bi zatvaranje državnog pitanja, a time i okončanje revizija granica.

Objavljene su brojne knjige (uglavnom akademici koji su potpisali *Memorandum* i drugi Miloševićevi saradnici) koje negiraju srpski hegemonizam i postojanje projekta Velike Srbije. Najveći deo kreatora projekta objavljuje sopstvene knjige radi odbrane vlastite uloge, ali i samog projekta.

Pojavljivanje Radovana Karadžića pred Haškim sudom (čije je hapšenje u leto 2008. bilo veliko iznenadjenje) pokazuje da je njegova strategija usmerena na diskreditaciju, pre svega SAD i Ričarda Holbruka koji mu je navodno obećao odustajanje od sudskog progona. Srpski nacionalisti smatraju da Karadžić nije sposoban poput Miloševića da se sam brani i strahuju da njegovo sudjenje može dovesti do gubljenja Republike Srpske. Tako Srdja Trifković kaže da je "bitno rušiti

⁷ Nikola Koljević, *Stvaranje Republike Srpske*, iz predgovora Dobrice Čosića, Službeni glasnik, 2008.

⁸ *Večernje novosti*, 21. mart 2008.

optužbu za genocid i mit o zajedničkom zločinačkom poduhvatu; sve ostalo, uključujući i godine ili decenije robije koje će mu neminovno biti izrečene, možda mu može biti i sporedno"⁹.

Intelektualna elita koja je bila aktivni činilac i pokretač Miloševićevog projekta, ozbiljno je uznemirena raspletom pred Haškim tribunalom. Kao ideolozi svesni su posledica svojih dela i zato ne odustaju od početnih argumenta. Nalaze opravdanje u ime višeg cilja, ne kaju se, a sudeći po njihovim izjavama, ponovo bi uradili isto kad bi imali priliku za to.

Iz razumljivih razloga (do sada jedina presuda za genocid) ključna tačka poricanja i relativizovanja zločina je Srebrenica, ali od nedavno i presuda šestorici državnih, vojnih i policijskih rukovodilaca Miloševićevog režima (*Šestorica*). Ogromna intelektualna i državna energija angažovana je na negiranje genocida u Srebrenici. Taj zločin se tretira "samo" kao ratni zločin uz tvrdnju da nije ubijeno više od 2000-3000 ljudi. U Bratuncu se svake godine 12. jula održava pomen Srbima poginulim tokom rata u BiH (takodje njih 3000) kojima je u tom mestu podignut spomenik. Time se u kulturi sećanja Srbije ova dva toponima izjednačavaju.¹⁰

Kada je reč o presudi "šestorici" (za zločine na Kosovu) ona je od dalekosežnog značaja za region, ali prvenstveno za društvo u Srbiji jer dokazuje odgovornost za udruženi zločinački poduhvat koji je trebalo da omogući stvaranje velike Srbije.

Vrednost ove sudske odluke je i u tome što najzad dokumentuje politiku državnog terora na Kosovu i objašnjava NATO intervenciju 1999. godine, što će verovatno biti od značaja za Međunarodni sud pravde pred kojim je

⁹ Isto.

¹⁰ Pripadnici Ravnogorskog četničkog pokreta su, u sklopu obeležavanja "dana stradanja Srba u Bratuncu" ove godine, sa zgrade bratunačke opštine skinuli zastavu BiH, odneli je u dvorište obližnjeg ugostiteljskog objekta i urinirali i pljuvali po njoj. Izvikivali su: "Siđi Rašo sa planine" i pevali uz gusle, "Očistiti... od islama...", "Srbija će ako treba sama očistiti Balkan od islama".

Srbija inicirala postupak za ocenu legalnosti nezavisnosti Kosova.

Reakcije države

Državne institucije i njeni istaknuti funkcioneri svesno marginalizuju značaj haških presuda, ili ih relativizuju i obavezno kvalifikuju kao antisrpske. Predsednik Boris Tadić tako ističe: "Mi smo narod koji zaslužuje poštovanje i nedamo nikome da gazi naše dostojanstvo: kao što nedamo onima koji hoće da nam uzmu Kosovo, tako nedamo ni onima koji, plašeći se života, žele da nam uskrate budućnost i unize naše dostojanstvo". Ovakva retorika koja se plasira sa državnog vrha, posebno manipulativno koristi se u svakoj reizbornoj trci.

„Normalizacija“ Slobodana Miloševića nakon 10 godina od njegovog pada i četiri godine od njegove smrti, je opšte prihvaćena, uključujući i Deklaraciju o pomirenju Demokratske stranke i Socijalističke partije Srbije. Tako je prilikom obeležavanja 10. godišnjice NATO intervencije 24. marta 2009. upriličeno niz manifestacija za ciljem da se odgovornost za rat i zločine, kao i za gubljenje Kosova, prebaci isključivo na SAD.

Medjunarodna zajednica je do sada pritisak na Srbiju vršila isključivo na tehničkom nivou, vezanom za isporuku haških optuženika. Politika pritiska nije bila praćena zahtevima koji bi išli na uspostavljanje i novog vrednosnog sistema koji bi prevashodno zabranio negiranje zločina i njegovu vulgarizaciju. Čak i ako Srbija ispuni sve obaveze prema Haškom tribunalu, i dalje ostaje pitanje kako će se Srbija odnositi prema Miloševićevom nasledju.

U medjuvremenu stasale su brojne generacije na modelu negiranja, relativizacije i nasilja. Za Srbiju i oporavak društva je to veliki problem, jer su generacije koje dolaze odrasle u izolaciji, bez iskustva poznavanja drugog, na nacionalizmu i poricanju.

Dugoročno gledano, promena vrednosnog sistema može doći iznutra uz podršku medjunarodne zajednice, pre svega, EU. Zato je obrazovanje mladih ljudi i njihova intezivna komunikacija sa svetom imperativ za taj proces.

S obzirom da državna politika nema razumevanja za promovisanje kulturnog stvaralaštva koje bi pomoglo mladim generacijama da bolje shvate događaje iz nedavne prošlosti, EU kao najzainteresovanija za balkanski region i njegov oporavak, treba više pažnje da posveti kulturnom stvaralaštvu, podržavajući i alternativne kulturne institucije, uključujući izdavaštvo.